

**IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA
INNOVATSIYALARNING AHAMIYATI**

A.T.Umirov

TDIU ‘‘Iqtisodiy xavfsizlik’’ kafedrasi dotsenti, PhD

Safarov Abdumo‘min Boboqul o‘g‘li

TDIU Bank ishi fakulteti BIA-76 guruh talabasi

Annotatsiya : *Ushbu tezisda zamonaviy dunyoda innovatsiyalardan keng foydalanish orqali- tadbirkorlikni jadal rivojlantirishga erishish mumkinligi haqida taklif va tavsiyalar berilgan.*

Kalit so‘zlar: *Innovatsiya, kapital, innovatsion jarayon, ishlab chiqarish omillari, innovatsion strategiya.*

Hozirgi vaqtda innovatsiyalar iqtisodiyotni rivojlantirishning eng xarakterli xususiyatlaridan biriga aylanib bormoqda. Yaqinda bu nom ekzotik, noma'lum va hatto professionallar orasida ham unchalik aniq bo'lmagan narsani eslatardi, ammo endi innovatsiyaning o'zi ham, uning tushunchalari ham dunyoni tezda zabt etmoqda. Xususan, O‘zbekistonda qabul qilingan ko‘plab normativ-huquqiy hujjatlar va ijtimoiy tarmoqlarda keng muhokamaga qo‘yilgan qonun loyihalarida o‘z aksini topgan. Innovatsion faoliyat to‘g‘risida 2020 yil 27 iyuldagi O‘zbekiston Respublikasining Qonuni, Ilm-fan va ilmiy faoliyat to‘g‘risida”gi Qonun, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 22 yanvardagi “2017–2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishlari bo‘yicha Harakatlar strategiyasini “Faol tadbirkorlik, innovatsion g‘oyalar va texnologiyalarni qo‘llab-quvvatlash yili”da amalga oshirishga oid davlat Dasturi to‘g‘risida”gi prezident farmoni, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Iqtisodiyotni rivojlantirish va kambag‘allikni qisqartirishga oid davlat siyosatini tubdan yangilash chora-tadbirlari to‘g‘risida» 2020 yil 26 martdagi PF-5975-son Farmoni , «O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish vazirligi hamda uning tizim tashkilotlari

faoliyatini tashkil etish to'g'risida» 2020 yil 26 martdagi PQ-4653-son, «Aholini tadbirkorlikka jalb qilish tizimini takomillashtirish va tadbirkorlikni rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida» 2020 yil 13 oktabrdagi PQ-4862-son qarorlari, "O'zbekiston Respublikasi iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligi huzuridagi tadbirkorlikni rivojlantirish agentligi faoliyatini samarali tashkil etish to'g'risida" 2021 yil 17 fevraldagi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori kabi myoriy hujjatlar shular jumlasidandir. Ushbu hujjatlarni qabul qilishdan maqsad tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish, yangi tadbirkorlarni vujudga keltirish va rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, innovatsion tizimning salohiyati va samaradorligini oshirishga ko'maklashish, innovatsiyalar uchun qulay bo'lgan normativ-huquqiy, moliyaviy va axborot muhitini yaratishdan iborat. Shuningdek, sanoatda raqobatbardoshlik va mahsuldorlikni oshirish, yuqori texnologiyali mahsulotlar ulushini oshirishni rag'batlantirish, ishlab chiqarishni ko'paytirish va ishlab chiqarish va eksport tarkibida ulushni oshirish, innovatsion texnologiyalar va ilg'or boshqaruvni qo'llashni kengaytirishdir.

Albatta, innovatsiya kabi hodisani o'rganish jarayonida ikki olim, ya'ni N.Kondratiev va avstriyalik J.A.Shumpeterning nomlarini unutmaslik kerak. Aynan Shumpeter o'zining "Iqtisodiy rivojlanish nazariyasi" tadqiqotida innovatsiya tushunchasiga birinchi bo'lib ta'rif bergan.[1] U innovatsiyani tijorat muammolarini hal qilishga qaratilgan mavjud ishlab chiqarish omillarining ilmiy va tashkiliy birikmasi sifatida talqin qildi. Shumpeter bevosita innovatsiyalarda iqtisodiy tizimlarning rivojlanish manbasini payqadi. Chunki o'ziga xos kontent innovatsiyasi-bu o'zgarishlar, ular beshta tipik o'zgarishlarga e'tibor berib, ta'kidlagan:

1. Yangi texnologiyalar, yangi texnologik jarayonlar yoki yangi ishlab chiqarish bozorlarini ta'minlash;
2. Yangi xususiyatlarga ega mahsulotlarni joriy etish;
3. Yangi xom ashyolardan foydalanish;
4. Ishlab chiqarishni tashkil etish va ishlab chiqarishni moddiy-texnik

ta'minotidagi o'zgarishlar;

5. Yangi bozorlarning paydo bo'lishi.

Mamlakatning raqobatbardoshligi alohida korxonalarining raqobatbardoshligi asosida rivojlanadi. Har bir korxonalar raqobatbardoshlik bilan ta'minlangan afzalliklarga erishish uchun o'z strategiyasini qo'llaydi. Biroq, muvaffaqiyatli kompaniyalarning evolyutsiyasi va rivojlanishi tabiati o'xshash bo'ladi, chunki kompaniyalar innovatsiyalarga asoslangan raqobatdosh ustunliklarni yaratadilar. Mamlakatimiz korxonalaridagi innovatsion jarayonlar kuchsizligining sababi quyidagi omillar ta'siridandir:

➤ □ sanoat sohasida ishlaydigan olimlar sonining kamligi, shuningdek, ishchi kuchida olimlar va tadqiqotchilar ulushining pastligi;

➤ □ yuqori texnologiyalarni patentlash sohasiga kirmaslik;

➤ □ ishlab chiqarish sektori va universitetlar o'rtasidagi zaif hamkorlik;

➤ □ innovatsiyalarni rag'batlantirishning nisbatan muvaffaqiyatsizligi va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash mexanizmlari faoliyati;

➤ □ biznesni boshlash uchun murakkab protseduralar; texnologik ta'lim sifatining yetarli emasligi.

Jahon tajribasidan "Yevropa innovatsion paradoksi" deb ataladigan tushunchani ham ta'kidlash kerak - bir tomondan, ta'lim va ilm-fanga kiritiladigan investitsiyalarining yalpi ichki mahsulotdagi ulushini baholaganda, shuningdek, Evropa Ittifoqining aksariyat mamlakatlarida aholi sonidagi oliy ma'lumotli odamlarning foizi, AQSh yoki Yaponiyadan ham yaxshiroq. Yevropa ilmiy salohiyat ko'rsatkichlari bo'yicha ham ulardan ustundir (masalan, Nobel mukofoti sovrindorlari, SCI nashrlari, doktorlik ilmiy darajasiga ega olimlar soni). Shunga qaramay, Evropa Ittifoqida iqtisodiyotning unumdorligi AQShnikiga qaraganda ikki baravar past, uning AQSh bilan savdo balansi salbiy. Dunyoning turli burchaklaridan kelgan talabalar AQSH oliy ta'lim muassasalarida o'qishga harakat qilmoqda. Qo'shma Shtatlarning o'zi innovatsiyalardan foydalanishda juda muvaffaqiyatli mamlakat hisoblanadi, nafaqat o'z mamlakatida yaratilgan,

balki butun dunyoda yaratilgan bilimlarni tijoratlashtiradi. Oliy ta'lim va tadqiqot sohasidagi eng yaxshi mutaxassislar (loyiha menejerlari, tadqiqotchilar, oliy ma'lumotli texnologiya mutaxassislari) AQShga ko'chib ketishadi. Evropa AQSh korxonalarida malaka oshirish va oliy o'quv yurtlarida ta'lim olish uchun pul tikmoqda. Shu va shunga o'xshash faktlarga ko'ra, "Yevropa innovatsion paradoksi" atamasi ham paydo bo'ldi. Yuqoridagilardan xulosa qilishimiz mumkinki, innovatsiyalar asosiy harakatlantiruvchi kuchdir. Shunday qilib, innovatsiyalar raqobatbardosh iqtisodiyotni rivojlantirish imkoniyatini beradi. So'nggi yillarda buni nafaqat iqtisodchilar, balki siyosatchilar ham tushunishmoqda. Asosiy maqsadlarga erishish uchun yalpi ichki mahsulotning 3 foizini ilmiy-tadqiqot ishlariga yo'naltirish, bandlik darajasini 70 foizga yetkasish, byurokratiyani qisqartirish, korrupsiyani yo'qotish va tadbirkorlikni rag'batlantirishni amalga oshirish kerak. Bu muammolar hal etilsa, mamlakatimizda iqtisodiyotimiz innovatsion jihatdan rivojlanishda katta muvaffaqiyatlarga erishadi. Ilmiy-tadqiqot va innovatsiyalar uchun davlat byudjetlaridan mablag' ajratish va uni ta'minlash hajmini oshirish nazarda tutilgan. Xususan, uchta asosiy yo'nalish ustuvorlik kasb etadi:

➤ □ ta'limga va intellektual mulkni shakllantirish va ko'paytirishga sarmoya kiritish;

➤ □ mehnat bozorida monomarkazlar tashkil etish .

Ko'rinib turibdiki, yuqorida aytib o'tilgan barcha holatlarda raqobatbardoshlikni oshirish innovatsiyalar bilan bog'liq. Mamlakatlar va alohida korxonalar o'rtasida samarali bilim almashinuvi uchun tadqiqot o'tkazish hamda bilimlarni kengaytirish uchun muvofiqlashtirilgan va umumiy makonni yaratish zarurat hisoblanadi.

Xulosa va takliflar

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, innovatsion tadbirkorlik bilan shug'ullanayotgan va ishlab chiqarish jarayoniga xorij tajribasini qo'llab, yangiliklar joriy etilgan zamonaviy korxonalarda, an'anaviy korxonalarra nisbatan ish haqi 2-3 barobar, ish unumdorligi 2 barobar oshganligi, ayniqsa

ishchi xizmatchilar turmush darajasining ilgoriga nisbatan sifati va farovonligi ta'minlanayotganligi bugungi innovatsion iqtisodiy islohotlarining ijobiy tomonlarini ko'rsatmoqda. Ammo erishilayotgan yutuqlar bilan bir qatorda hal etilishi lozim muammolar ham mavjud. Xususan:

- □ biznesni boshqarishda yetarlicha malakaga ega emasligi;
- □ ishchi xodimlarning yangiliklarni tez o'zlashtira olmasligi;
- □ ular ichki va tashqi risklarni, innovatsiyalarga bo'lgan ehtiyojni va jahon bozoridagi o'z holatini yetarlicha baholay olmaydilar;
- □ korxonalarni rivojlantirish, raqobatbardoshlikni oshirishga yetarlicha e'tibor qaratilmagan;
- □ ishbilarmonlik muhitini tashkil etish va innovatsiyalarni rag'batlantirish tuzilmasini ishlab chiqishda ham ko'plab muammolar mavjud.

Ushbu muammolarni hal etishda quyidagi taklif va tavsiyalarni maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz:

- □ ilmiy tadqiqotlarni moliyalashtirish jarayonida xususiy biznesning rolini oshirish kerak, bu esa tadqiqot va ishlanmalarga investitsiyalar samaradorligini oshirishga turtki beradi;
- □ innovatsiyalar uchun zarur bo'lgan investitsiyalar darajasini oshirish va raqobatni kuchaytirish kerak;
- □ O'zbekistonda yaratilgan ilmiy ishlanmalarini xorijiy patentlashni va innovatsiyalarni rag'batlantirishning asosiy elementi bo'lgan ishlanmalar uchun marketing qidiruv tizimini qo'llab-quvvatlash kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Иванов М.А., Гужина Г.Н. Особенности управления рисками в рыночных условиях//Вестник Российского государственного аграрного заочного университета. 2009. № 7 (12). С. 198.
2. <http://iqtisodiyot.tsue.uz>
3. Петрухина Е.В., Гужин А.А., Величко Н.Ю., Нижарадзе Л.Д., Волкова А.В., Овешникова Л.В. Современные теории менеджмента, Орёл, 2014. - 110